

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-1-2>

УДК 332.1

JEL R10, R13

С. О. Іщук

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем
реального сектору економіки регіонів ДУ «Інститут регіональних
досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: iso.ird@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3698-9039>

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

На підставі дослідження довгих трендів показників соціально-економічного розвитку України констатовано нестабільність функціонування національної економіки та високий ступінь впливу на неї зовнішніх чинників, зокрема геополітичних. Визначено основні тенденції в зміні індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту України упродовж 2012-2020 рр. у розрізі областей. Побудовано рейтинг регіонів за їхнім внеском у валовий внутрішній продукт і проаналізовано його динаміку. Запропоновано авторську типологію регіонів з огляду на їхню економічну спеціалізацію, розроблену за показниками частки ключових видів економічної діяльності у валовій доданій вартості. Усі області України розділено на п'ять груп, відповідно до типу спеціалізації їхньої економіки: індустріального, аграрного, комерційного, диверсифікованого та змінного. Проведено оцінювання ефективності функціонування економіки регіонів України за фінансовим (вираженим показником фінансового результату до оподаткування) і соціальним (вираженим показником середньої заробітної плати) індикаторами. Визначено внесок (суму податків і зборів) кожного з регіонів у надходження до Державного бюджету України. Констатовано, що фінансову основу національної економіки та її інноваційний потенціал передусім формують індустріальні регіони.

Ключові слова: валова додана вартість, валовий регіональний продукт, економічна спеціалізація, надходження до державного бюджету, промисловість, регіони.

Ishchuk S. KEY TRENDS AND DEVELOPMENT PECULIARITIES OF THE ECONOMY OF UKRAINIAN REGIONS

The scale of the national economy and, at the same time, its strong heterogeneity in the regional context, which is deepening under the influence of threatening destructive factors (military aggression by the Russian Federation), determine the relevance of scientific research in this area. The article aims to assess economic specialization of Ukrainian regions and the trends in their further development in the context of modern challenges. The study of the long trends in indicators of socio-economic development of Ukraine shows the instability of the national economy and the high degree of external factor influence on it, including geopolitical factors. The main trends in the change of the Gross Regional Product physical volume index in Ukraine during 2012-2020 in regional breakdown are defined. The regions are ranked according to their contribution to the Gross Domestic Product, and its dynamics are analyzed. The article offers the author's typology of regions proceeding from their economic specialization calculated based on indicators of a share of key types of economic activity in Gross Added Value. Following the methodology, all regions of Ukraine are divided into five groups according to their economy specialization type: industrial (Dnipropetrovska, Donetsk, Zaporizka, Ivano-Frankivska, Kyivska, Lvivska, Poltavska, Rivnenska, Harkivska oblasts); agricultural (Vinnytska, Zhytomyrska, Kirovohradska, Ternopil'ska, Herson'ska, Hmelnytska, Chernivetska, and Chernihiv'ska oblasts); commercial (Volyn'ska oblast); diversified (Zakarpatska and Odeska oblast); changing (Luhanska, Mykolayiv'ska, Sumska, and Cherkaska oblasts). The article recommends assessing the functioning effectiveness of the economy of Ukrainian regions based on financial (expressed by the financial result before tax) and social (expressed by the average wage) indicators. The contribution (amount of taxes and fees) of each of the regions to the State budget of Ukraine is determined. The article argues that primarily industrial regions constitute the financial basis of the national economy and its innovation potential.

Keywords: Gross Added Value, Gross Regional Product, economic specialization, state budget revenues, industry, regions.

Постановка проблеми. Упродовж останніх восьми років Україна перебуває в надскладній геополітичній та соціально-економічній ситуації. Проблеми почалися у 2014 році після окупації Російською Федерацією (РФ) 7% території, на якій проживало 13% населення України (2 млн осіб у Криму і близько 4 млн осіб на окупованих територіях Донецької і Луганської областей) та формувалось 13,7% ВВП (у 2013 році) [1]. Втрати України від окупації цих територій (за умови їх втрати назавжди) оцінено в 98,8 млрд дол. США, що становить 88,1%

ВВП України у 2017 році [2]. Як наслідок, валовий зовнішній борг України вимушено зріс із 76,6% відносно ВВП у 2012 році до 130,5% у 2015-му. Окрім того, розірвались зв'язки вітчизняних суб'єктів господарювання з бізнес-партнерами на території країн СНД, а найбільше – РФ. Вплив цих та інших чинників негативно відобразився на динаміці показників стану макроекономічного середовища, основними з яких є інфляція, обмінний курс, облікова ставка НБУ, ВВП та ін. За оцінками Centre for Effective Dispute Resolution (CEDR), війна з РФ у

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

2014-2020 роках коштувала Україні 280 млрд дол. США [3]. У підсумку це створило нові виклики для розвитку східних регіонів України та визначило нові пріоритети такого розвитку.

Масштабність національної економіки та водночас її глибока неоднорідність у регіональному розрізі, яка поглиблюється під впливом загрозливих деструктивних чинників (військової агресії з боку РФ), зумовлюють актуальність наукових пошуків у цьому тематичному напрямі.

Аналіз останніх досліджень. Ґрунтовні і всебічні дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України проводяться, зокрема, в інститутах Національної академії наук. Наприклад, колективом науковців під керівництвом академіка НАНУ Е. М. Лібанової та академіка НААНУ М. А. Хвесика розроблено методологію формування системи індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем і запропоновано концептуальні і науково-методичні підходи до оцінювання соціального потенціалу держави та її регіонів, а також сформульовано базові імперативи та стратегічні напрями раціоналізації усіх сфер ресурсокористування в Україні [4]. Науковці Інституту економіко-правових досліджень НАН України займаються питаннями міжрегіонального співробітництва, зокрема реінтеграції тимчасово окупованих територій. Ними сформовано підхід до аналізування стану та тенденцій розвитку міжрегіонального співробітництва в Україні, який сприяє ефективній міжрегіональній взаємодії державних, суспільних установ і суб'єктів господарювання регіонів-партнерів [5]; запропоновано приклад та орієнтири документального оформлення процесу моніторингу реалізації домінантної стратегії розвитку міжрегіональної економічної співпраці та окреслено етапи моніторингу такої стратегії [6]; здійснено стратегування регіонального розвитку на прикладі Донецької області [7].

Метою статті є оцінювання економічної спеціалізації регіонів України і тенденцій подальшого розвитку їх у контексті новітніх викликів.

Основні результати дослідження. Однією з головних проблем національної економіки був (і залишається) високий рівень її імпортозалежності, зокрема в сегменті споживання промислової продукції, яка домінує в українському імпорті з часткою близько 80%. Наприклад, частка імпорту в загальному споживанні продукції промисловості в Україні становить 45% (проти 30% у Польщі і 25% у Німеччині), а продукції переробних виробництв – понад 50%, зокрема у проміжному споживанні – 52%, а у валовому нагромадженні основного капіталу – 85% [8].

Здорожчання імпорту, зокрема для вітчизняної продукції з високою часткою імпортних складових, передусім машинобудування (залежність від імпорту якого в середньому становить понад 80%), а також продукції легкої (>60%) і хімічної (>80%) промисловості спричиняє зростання індексу споживчих цін в Україні. Останнє призводить до зменшення купівельної спроможності населення, а

відтак до скорочення внутрішнього попиту на товари виробничого та споживчого (або невиробничого) призначення. Наприклад, унаслідок падіння обсягів виробництва продукції (промислової, сільськогосподарської, будівельної) індекс фізичного обсягу ВВП України впродовж 2013-2015 років знизився на 10 в. п. – до 90,2% проти 100,2% у 2012-му.

З 2016 року почалося покращення кон'юнктури на світових ринках зернових культур і чорних металів (які займали $\approx 35\%$ вітчизняного товарного експорту), що створило сприятливі умови для підвищення рівня соціально-економічного розвитку в Україні. Наслідком зростання національної економіки стало суттєве зменшення валового внутрішнього боргу України (відносно ВВП) – до 103,8% у 2017 році (проти 130,5% у 2015-му) та зниження інфляції до 113,7% (проти 143,3%). Індекс фізичного обсягу ВВП України впродовж 2016-2017 років стабільно перебував на рівні 102,4%, а у 2018-му досяг 103,5% за зниження індексу споживчих цін до 109,8%.

У регіональному розрізі найменшого падіння в кризовому для України 2015 році зазнала економіка Вінницької області – індекс фізичного обсягу її валового регіонального продукту (ВРП) скоротився на 2,9 в. п., тоді як Донецької – на 38,7 в. п., а Луганської – на 52,3 в. п. (табл. 1). У 2016 році 17 областей продемонстрували позитивне значення цього показника (>100%), а у 2019-му кількість їх збільшилась до 23-х, тобто усі регіони, окрім Волині, досягли збільшення ВРП. Проте у 2020 році внаслідок негативного впливу пандемії COVID-19 відбулось суттєве звуження ділової активності. У підсумку ВВП України зменшився на 3,8%, а економічне зростання зберегли лише три області – Сумська, Львівська, Луганська і Хмельницька.

У 2021 році, коли карантинні обмеження було суттєво послаблено, а світові ціни на основні позиції вітчизняного експорту (зернові, залізну руду і метал) перебували на відносно високому рівні, національна економіка відновила зростання – за даними Державної служби статистики України, приріст ВВП становив 3,4%.

Попри щорічне зниження упродовж аналізованого періоду (за винятком 2017-2019 років) росту економіки Дніпропетровської області, вона залишається лідером у рейтингу регіонів за обсягом ВРП після переміщення Донецької області на п'яту позицію внаслідок зменшення її частки у ВВП України в понад два рази – на 6,5 в. п. (табл. 2).

Активно збільшує свій економічний потенціал Львівська область, яка піднялась у рейтингу із сьомої позиції на четверту (+1,1 в. п. у структурі ВВП України порівняно з 2012 роком). Подібні тенденції були характерні для Миколаївської і Волинської областей. Натомість найбільшого падіння в рейтингу (на 16 позицій) упродовж аналізованого періоду зазнала Луганська область, частка якої у ВВП України скоротилась на 3,0 в. п. Окрім неї, позиції в рейтингу за цей період втратили також Закарпатська (три позиції), Івано-Франківська (одну позицію), Одеська (одну позицію) і Сумська (одну позицію) області.

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Таблиця 1

Індекс фізичного обсягу ВРП регіонів України

Регіон	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Україна	100,2	100,0	93,4	90,2	102,4	102,4	103,5	103,2	96,0
Вінницька обл.	103,7	104,8	104,6	97,1	106,5	101,8	105,0	108,6	93,6
Волинська обл.	104,8	99,3	101,1	95,3	108,2	105,3	103,8	94,2	96,9
Дніпропетровська обл.	97,5	99,3	95,1	90,3	98,4	102,1	102,5	103,7	91,0
Донецька обл.	97,1	94,7	67,1	61,3	99,1	95,2	100,5	101,7	95,8
Житомирська обл.	109,4	101,9	103,6	98,1	105,2	105,0	104,8	100,5	94,8
Закарпатська обл.	103,0	100,6	102,8	93,5	97,3	103,1	104,0	101,5	94,2
Запорізька обл.	97,8	99,3	100,4	94,7	99,7	103,1	100,6	102,6	93,6
Івано-Франківська обл.	103,3	97,7	97,6	92,0	99,0	107,1	105,7	106,1	94,7
Київська обл.	101,9	93,4	99,4	94,0	105,7	104,6	106,9	104,1	96,7
Кіровоградська обл.	100,7	109,5	100,6	91,7	105,0	98,6	107,0	106,2	89,2
Луганська обл.	99,1	92,2	61,0	47,7	118,0	83,8	98,7	104,3	100,6
Львівська обл.	102,0	98,8	100,9	95,2	99,3	103,8	105,7	104,6	101,8
Миколаївська обл.	96,1	104,4	98,4	95,3	105,6	99,1	103,1	106,6	91,5
Одеська обл.	96,8	105,7	98,3	95,8	104,2	104,2	101,8	103,4	95,8
Полтавська обл.	97,8	94,4	96,0	93,8	97,9	97,2	103,8	101,0	97,4
Рівненська обл.	103,3	96,9	102,6	93,4	100,3	103,5	101,5	107,1	98,9
Сумська обл.	101,7	102,7	100,4	96,7	96,6	100,2	105,5	101,9	103,3
Тернопільська обл.	109,0	96,6	108,0	93,7	98,5	105,6	103,3	103,6	96,1
Харківська обл.	98,4	98,8	97,9	90,9	102,1	101,4	102,4	101,4	96,2
Херсонська обл.	100,2	101,1	99,7	98,7	102,8	100,8	99,9	104,6	94,8
Хмельницька обл.	109,0	96,9	102,3	92,2	104,7	106,4	101,9	100,7	100,0
Черкаська обл.	100,9	100,7	98,9	95,0	101,8	98,3	108,8	103,7	93,0
Чернівецька обл.	106,1	101,5	98,3	94,7	99,4	103,5	104,6	105,1	93,1
Чернігівська обл.	104,0	95,8	100,5	93,4	100,6	102,2	104,2	101,7	98,0

Джерело: побудовано на основі [9].

Таблиця 2

Рейтинг регіонів за часткою у ВВП України

2012 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
Область	Частка у ВВП, %	Область	Частка у ВВП, %	Область	Частка у ВВП, %	Область	Частка у ВВП, %	Область	Частка у ВВП, %
Донецька	11,7	Дніпропетровська	10,2	Дніпропетровська	10,5	Дніпропетровська	10,3	Дніпропетровська	9,8
Дніпропетровська	10,1	Харківська	6,5	Харківська	6,3	Харківська	6,6	Харківська	6,2
Харківська	5,6	Донецька	5,8	Донецька	5,6	Київська	5,6	Київська	5,5
Київська	4,8	Київська	5,4	Київська	5,3	Донецька	5,4	Львівська	5,4
Одеська	4,4	Одеська	5,0	Полтавська	5,1	Львівська	5,0	Донецька	5,2
Львівська	4,3	Полтавська	4,9	Одеська	5,0	Одеська	4,9	Одеська	5,0
Луганська	4,0	Львівська	4,8	Львівська	4,9	Полтавська	4,9	Полтавська	4,7
Полтавська	3,9	Запорізька	4,4	Запорізька	4,4	Запорізька	4,1	Запорізька	3,9
Запорізька	3,8	Вінницька	3,1	Вінницька	3,1	Вінницька	3,1	Вінницька	3,3
Вінницька	2,3	Миколаївська	2,5	Черкаська	2,5	Черкаська	2,6	Черкаська	2,6
Івано-Франківська	2,2	Черкаська	2,5	Миколаївська	2,3	Житомирська	2,2	Миколаївська	2,3
Черкаська	2,1	Івано-Франківська	2,2	Житомирська	2,1	Івано-Франківська	2,2	Івано-Франківська	2,2
Миколаївська	2,0	Житомирська	2,0	Івано-Франківська	2,1	Миколаївська	2,2	Житомирська	2,1
Хмельницька	1,8	Хмельницька	2,0	Хмельницька	2,1	Хмельницька	2,1	Хмельницька	2,1
Житомирська	1,7	Кіровоградська	1,9	Сумська	1,9	Чернігівська	2,0	Чернігівська	2,0
Сумська	1,7	Сумська	1,9	Чернігівська	1,9	Сумська	1,9	Волинська	1,9
Чернігівська	1,6	Чернігівська	1,8	Кіровоградська	1,8	Кіровоградська	1,8	Сумська	1,9
Закарпатська	1,5	Рівненська	1,7	Волинська	1,7	Волинська	1,7	Кіровоградська	1,8
Кіровоградська	1,5	Херсонська	1,6	Рівненська	1,6	Рівненська	1,6	Рівненська	1,7
Рівненська	1,5	Волинська	1,5	Херсонська	1,6	Закарпатська	1,5	Херсонська	1,6
Волинська	1,4	Закарпатська	1,4	Закарпатська	1,4	Херсонська	1,5	Закарпатська	1,5
Херсонська	1,3	Луганська	1,3	Тернопільська	1,4	Тернопільська	1,4	Тернопільська	1,4
Тернопільська	1,2	Тернопільська	1,3	Луганська	1,0	Луганська	1,0	Луганська	1,0
Чернівецька	0,9	Чернівецька	0,9	Чернівецька	1,0	Чернівецька	1,0	Чернівецька	1,0

Джерело: авторські розрахунки на основі [9].

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Загалом можна констатувати наявність значних диспропорцій в економічному розвитку регіонів України. Зауважимо, у 2019 році п'ять областей сформували майже третину (32,1%) ВВП України. Проте ці диспропорції мають тенденцію до зменшення. Для порівняння, у 2012 році на п'ятірку лідерів цього рейтингу припадало 36,6% ВВП України. За аналізований період кількість регіонів, частка яких у ВВП України перевищила 5%, збільшилася удвічі (з трьох до шести). Однак важливо наголосити, що такі зміни визначальною мірою спричинені зовнішнім системним впливом сукупності суспільно-політичних і соціально-економічних зрушень, які відбулись в Україні та світі впродовж останніх восьми років.

З другого боку, пояснення відмінностей в економічному потенціалі регіонів, зокрема за показником їхнього внеску у ВВП України, знаходиться в площині формування структури національної економіки та особливостей її розвитку на мезорівні. Слід зазначити, що для економіки України характерний порівняно невисокий ступінь диверсифікації – майже 50% валової доданої вартості (ВДВ) формують три базові види економічної діяльності (ВЕД): промисловість, сільське господарство (далі – с / г) і оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (далі – торгівля). З них провідним ВЕД є промисловість із часткою у ВДВ України 23,2% у 2019 році (табл. 3).

Таблиця 3

Частка базових ВЕД в основних показниках соціально-економічного розвитку України, %

ВЕД	Валова додана вартість	Кількість найманих працівників	Експорт товарів і послуг	Капітальні інвестиції
Промисловість	23,2	28,44	54,73	36,52
Сільське господарство	10,4	7,10	20,24	8,68
Торгівля	15,4	21,83	0,11	7,31

Джерело: побудовано на основі [9].

Попри значні (≈25%) вивільнення упродовж останніх восьми років, промисловість залишається лідером за кількістю найманих працівників – понад 28% загального показника в економіці. Водночас на промисловий сектор економіки припадає понад ½ вітчизняного експорту товарів і послуг, а також найбільше (понад третина) капітальних інвестицій.

Традиційно економіка більшості українських регіонів (15-ти у 2012 році) спеціалізувалась на промисловому виробництві. Однак під впливом багатьох чинників, зокрема суспільно-політичних, у 2016-2018 роках кількість областей, в яких промисловість була провідним видом економічної діяльності (з найвищою часткою у ВДВ), скоротилася до 11-ти, проте у 2019-му зросла до 12-ти (табл. 4).

Найбільш індустріальною є Донецька область – частка промислового сектору економіки у ВДВ цього регіону перебуває на рівні 50%. До високоіндустріальних також належать Полтавська, Дніпропетровська і Запорізька області. У Київській області промисловість стала провідним ВЕД, на протипагу торгівлі. Натомість промислову спеціалізацію замінили на аграрну Житомирська, Закарпатська, Луганська та Чернігівська області. Незмінно аграрними є Вінницька, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька та Чернівецька області.

Узагальнено можна виділити п'ять типів економіки регіонів України:

1) *індустріальний* – найбільшу частку у ВДВ регіону впродовж певного періоду (не менше чотирьох років) незмінно займає промисловість;

2) *аграрний* – найбільшу частку у ВДВ регіону впродовж певного періоду (не менше чотирьох років) стабільно займає с / г;

3) *комерційний* – найбільшу частку у ВДВ регіону впродовж певного періоду (не менше трьох років) стабільно займає торгівля;

4) *диверсифікований* – у структурі ВДВ регіону частка жодного з ВЕД не є домінують (або становить <20%);

5) *змінний* – домінування того чи іншого ВЕД у структурі ВДВ регіону періодично чергується.

Відповідно до запропонованої класифікації, за типом економіки регіони України можна розподілити так:

1-й тип – Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Харківська області;

2-й тип – Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області;

3-й тип – Волинська область;

4-й тип – Закарпатська та Одеська області;

5-й тип – Луганська, Миколаївська, Сумська та Черкаська області.

Варто акцентувати увагу на Одеській області, у структурі ВДВ якої у 2019 році із часткою 18,0% (проти 16,8% у 2014-му) домінував такий ВЕД, як *транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність* (далі – транспорт). Упродовж 2015-2019 років частка цього ВЕД також зросла (на відміну від решти регіонів, де вона зменшилась) в економіці Вінницької, Закарпатської і Тернопільської областей.

Упродовж аналізованого періоду індустріальний потенціал найбільш інтенсивно збільшувала Харківська область – у 2018 році у структурі випуску ВЕД цього регіону промисловість займала 33,1% (проти 21,3% у 2012-му). Відповідно, у Харківській області найбільше серед українських регіонів

Таблиця 4

Економічна спеціалізація регіонів України (за часткою у ВДВ), %

Область	Промисловість					Сільське господарство					Торгівля				
	2012 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2012 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2012 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Вінницька	18,3	22,1	21,4	19,8	20,5	22,4	31,8	28,1	28,5	24,5	10,8	8,6	8,9	9,9	10,3
Волинська	16,4	17,9	15,4	15,5	14,6	16,6	20,5	17,2	16,2	13,9	15,3	15,7	25,5	23,3	28,1
Дніпропетровська	47,3	46,7	48,2	47,7	44,1	4,9	8,5	7,3	7,0	6,7	12,9	10,9	11,4	10,4	11,6
Донецька	39,9	45,3	49,9	53,2	49,9	4,2	7,7	7,2	6,2	6,2	16,2	10,1	8,0	7,2	7,1
Житомирська	22,7	19,9	19,0	19,8	18,4	19,2	25,3	23,5	23,1	20,6	10,6	10,5	10,7	10,0	10,9
Закарпатська	20,2	16,7	15,1	14,7	13,1	14,2	17,1	15,2	14,6	13,9	17,4	11,7	12,4	13,9	12,8
Запорізька	43,9	41,4	42,4	43,5	39,0	8,5	13,9	12,0	9,8	10,2	11,6	10,4	10,7	10,5	12,4
Івано-Франківська	30,2	26,4	28,0	31,2	29,3	12,2	14,4	14,4	13,1	12,4	13,7	13,6	11,6	11,2	11,0
Київська	18,2	22,2	21,5	20,4	19,2	13,5	16,0	14,3	14,9	12,0	18,6	15,4	16,3	16,6	16,0
Кіровоградська	22,2	20,6	19,1	19,0	19,0	23,2	36,8	31,3	33,0	29,2	11,5	8,3	10,4	10,2	10,9
Луганська	45,2	34,5	23,1	20,7	18,3	6,3	20,9	21,3	21,7	19,6	10,5	4,8	6,7	8,0	9,9
Львівська	17,9	22,7	22,9	22,1	20,0	9,0	10,2	9,6	9,1	8,0	17,7	12,6	15,5	15,6	14,6
Миколаївська	25,7	20,6	21,1	21,1	20,7	16,3	25,6	21,9	21,0	18,2	12,9	11,5	12,5	12,8	13,0
Одеська	13,1	13,7	12,5	12,2	11,7	7,4	13,3	11,5	11,0	8,4	14,9	13,3	14,6	14,0	13,3
Полтавська	44,2	50,5	54,1	49,4	47,6	14,2	19,6	14,3	16,8	14,4	8,0	6,4	6,9	7,5	9,0
Рівненська	26,2	26,1	24,5	24,1	23,7	17,1	20,6	19,9	19,1	17,0	11,1	13,7	11,6	10,7	11,0
Сумська	27,3	24,6	22,5	23,2	23,1	16,2	28,0	26,1	26,4	22,8	15,0	11,2	9,7	9,6	10,0
Тернопільська	13,6	15,0	14,2	13,6	13,0	24,2	28,9	28,1	25,6	22,4	12,3	10,8	10,6	10,8	11,8
Харківська	21,3	31,0	31,0	33,1	28,3	8,8	13,4	11,1	10,2	9,4	15,3	11,7	11,7	10,6	10,9
Херсонська	16,0	15,1	15,1	14,7	14,6	24,2	36,5	33,0	30,1	26,9	12,1	9,4	10,5	10,9	11,2
Хмельницька	20,3	19,5	17,5	16,3	15,1	22,1	31,8	31,1	29,5	25,4	10,0	9,3	10,3	11,2	11,1
Черкаська	24,3	25,9	25,2	24,1	24,0	21,8	26,5	21,8	23,2	20,0	12,8	11,3	13,9	14,2	15,0
Чернівецька	9,9	11,7	10,7	10,5	10,9	20,2	24,9	22,3	21,1	18,0	12,2	10,7	13,1	13,5	12,5
Чернігівська	24,9	20,4	20,5	21,1	20,0	20,8	31,2	28,2	28,0	24,2	11,0	9,5	8,8	8,6	8,5

Джерело: авторські розрахунки на основі [9].

інноваційно активних підприємств – понад 23% від загальної кількості їх у регіоні (технологічно інноваційних – понад 18%). Поточний рівень інноваційності продукції в Харківській області також суттєво вищий, аніж в Україні. У 2019 році частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами цього регіону переважала середньоукраїнський показник у 2,3 раза, або на 1,7 в. п., а частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції – у 2,3 раза, або на 27,0 в. п. Подібною була перевага Харківської області і за показниками в переробній промисловості – виді промислової діяльності, який акумулює найвищий потенціал інноваційності.

Економічний лідер серед регіонів України – індустріальна Дніпропетровська область – у 2019 році демонструє найвищі показники фінансового результату до оподаткування: 68 227,2 млрд грн загалом, зокрема 31 707,8 млрд грн у промисловості і 19 275,5 млрд грн у торгівлі. Водночас індустріальна Полтавська область досягла найбільшого з-поміж

регіонів фінансового результату у с / г (5440,7 млрд грн).

Одеська область, у структурі ВДВ якої домінує транспорт, продемонструвала найвище значення фінансового результату до оподаткування цього ВЕД (9443,2 млрд грн), випередивши за цим показником Дніпропетровську область у 2,87 раза. Також Одеська область лідирує за прибутковістю *інформації та телекомунікацій* (1461,0 млрд грн). Порівняно високі фінансові результати функціонування цього перспективного ВЕД досягли Донецька (701,6 млрд грн), Харківська (469,8 млрд грн), Львівська (404,0 млрд грн) і Дніпропетровська (374,9 млрд грн) області. Варто наголосити, що ці регіони є одними з найбільших платників податків і зборів до Державного бюджету України (далі – Держбюджет) (рис. 1). Також порівняно значним у Держбюджеті є внесок Одеської області, економіка якої належить до диверсифікованого типу. Серед аграрних регіонів найбільше надходжень до Держбюджету в аналізованому періоді (2019-2021 роки) забезпечувала Вінницька область.

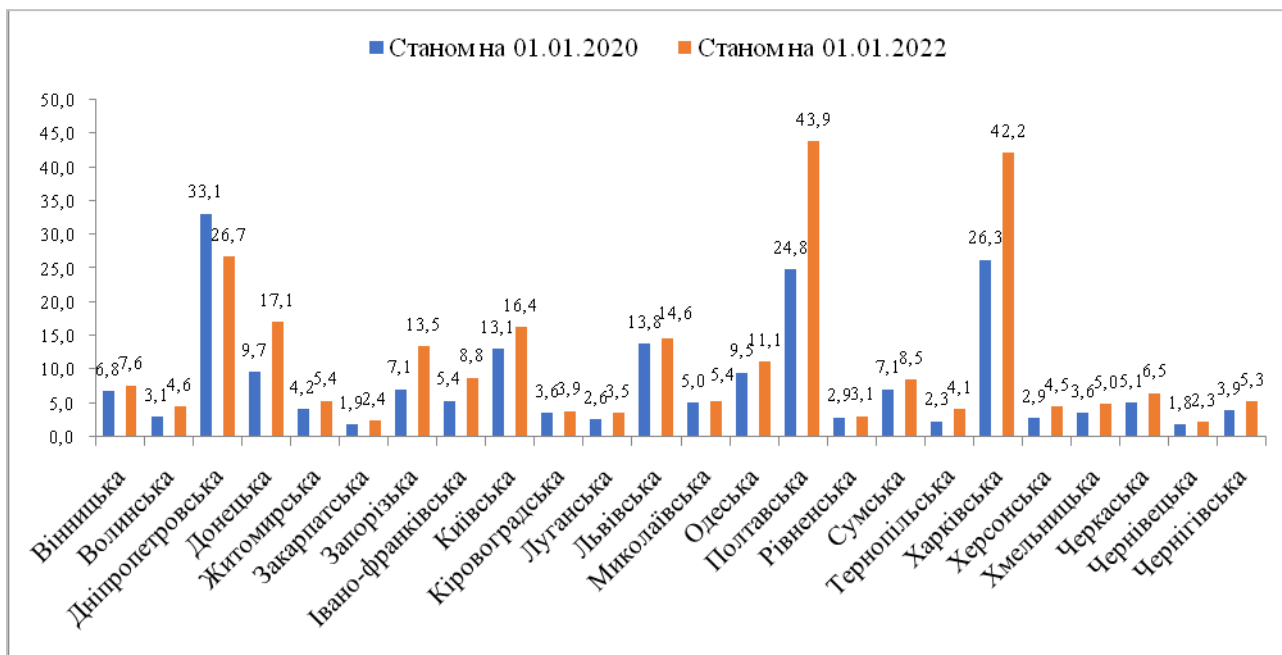

Рис. 1. Надходження до Державного бюджету України (податки і збори) у розрізі регіонів, млрд грн
 Джерело: побудовано на основі [10].

У 2021 році проти 2019-го величину податків і зборів до Держбюджету збільшили всі регіони, окрім Дніпропетровської області, а найбільше такі області: Запорізька (в 1,9 раза), Тернопільська (1,78), Полтавська (1,77), Донецька (1,76), Івано-Франківська (1,63), Харківська (1,60) і Херсонська (в 1,55 раза). Натомість надходження з Дніпропетровської області (лідера за цим показником у 2019 році) зменшилися на 19,34%.

В індустріальних регіонах зберігається високий рівень середньої заробітної плати, який забезпечують передусім такі види промислової діяльності, як *добувна промисловість і розроблення кар'єрів і постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря*. Найбільший показник середньої заробітної плати (вищий за середній в Україні як у 2014 році, так і у 2019-му) незмінно характерний для Дніпропетровської, Донецької і Київської областей. Порівняно високе значення цього показника (понад 9,0 тис. грн) у 2019 році було досягнуто і в решті індустріальних регіонів, а також у Вінницькій, Закарпатській, Миколаївській і Одеській областях. В Україні найбільша заробітна плата традиційно у *фінансовій та страховій діяльності* – у 2019 році перевищила середній показник у 1,82 раза (проти 2,03 раза у 2014-му). Проте частка цього ВЕД у структурі ВДВ є незначною, а впродовж 2015-2018 років скоротилася з 5,1% до 3,2%. Натомість частка *інформації та телекомунікацій* (другий ВЕД за величиною заробітної плати) за вказаний період досягла 4,6%. Найвищий рівень заробітної плати в цьому ВЕД у 2019 році спостерігався в Харківській (16,680 тис. грн), Донецькій (15,135 тис. грн), Вінницькій (12,111 тис. грн), Одеській (10,788 тис. грн), Львівській (10,622 тис. грн) і Київській (10,455 тис. грн) областях.

Тенденція до збільшення ролі інформації та телекомунікацій у національній економіці є дуже

позитивною, надто в умовах глобального поширення діджитал-технологій і переходу до Індустрії 4.0. Частка цього ВЕД у структурі ВДВ за аналізований період зросла в усіх областях (окрім Дніпропетровської і Одеської), а найбільше – у Харківській (на 3,2 в. п.) і Львівській (на 1,9 в. п.).

Висновки. Результати оцінювання на мезорівні дають підстави констатувати, що найбільш продуктивною (із фінансових і соціальних позицій) є економіка потужних індустріальних регіонів (передусім Дніпропетровської, Донецької, Київської, Львівської, Полтавської і Харківської областей), а також економіка регіонів, які належать до змінного (зокрема, Миколаївської і Сумської областей) та диверсифікованого (Одеської і Закарпатської областей) типів. Серед аграрних регіонів з 2015 року найбільш ефективно функціонує економіка Вінницької області. Також варто наголосити на збільшенні інноваційного потенціалу в такому традиційно індустріальному (із чіткою тенденцією до посилення названої спеціалізації) регіоні, як Харківська область.

На жаль, запізніле (на два роки) оприлюднення офіційної статистичної інформації, зокрема щодо показника ВРП, а також ВДВ у розрізі ВЕД, не дозволяє здійснювати оперативні аналітичні огляди й будувати об'єктивні прогнози соціально-економічного розвитку України на регіональному рівні. За цих умов перспективи подальших авторських наукових досліджень вбачаються в площині поглиблення горизонту дослідження стану, провідних тенденцій, взаємозв'язків і результатів функціонування національної економіки, зокрема під впливом глобальної нестабільності, з подальшою екстраполяцією отриманих результатів на мезорівень.

Список використаних джерел

1. Стахурський І. Тільки факти. Сьогоднішня Україна без Криму й Донбасу. *Факти ICTV*: сайт. 13.04.2017. URL:

<https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170413-tilky-fakty-shho-ukrayina-vtratyla-vnaslidok-okupatsiyi-krymu-i-donbasu>

2. Aslund A. *Kremlin Aggression in Ukraine: the Price Tag*: Report / Atlantic Council, Eurasia Center. 2018. 15 p. URL: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Cost_of_Kremlin_Aggression_web.pdf

3. Амелін А. І. Давайте порахуємо. Які збитки Росія вже завдала Україні. *НВ*: сайт. 23.03.2022. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-yaki-zbitki-rosiya-vzhe-zavdala-ukrajini-novini-ukrajini-50227553.html>

4. *Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів*: національна доповідь / ред. Е. М. Лібанова, М. А. Хвесик. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.

5. Заблодська І. В., Татарченко О. М., Алексєєв А. С., Сивоконь А. В. *Розвиток міжрегіонального співробітництва*: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 152 с.

6. Рогозян Ю. С. Дискурсивний фрейм моніторингу реалізації домінуючої стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва. *Економіка та право*. 2019. № 1(52). С. 58-67. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.01.058>

7. Заблодська І. В., Носкова С. А., Татарченко О. М., Завойських Ю. А. Економічні передумови оновлення та реалізації стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року. *Економіка та право. Серія: Економіка*. 2016. № 2(44). С. 20-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpre_2016_2_5

8. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Імпортозалежність економіки України: проблеми і шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 1. С. 23-32. DOI: [http://www.doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1\(13\)-23-32](http://www.doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1(13)-23-32)

9. *Державна служба статистики України*: сайт. 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

10. Надходження податків і зборів. *Державна фіскальна служба України*: сайт. 2022. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatkov-i-zboriv-obovyaz/nahodjennya-podatkov-i-zboriv>

References

1. Stakhursky, I. (2017, Apr, 13). Til'ky fakty. Sohodnishnya Ukrayina bez Krymu y Donbasu [Only facts. Today's Ukraine without Crimea and Donbass]. *Facts ICTV*: Website. Retrieved from <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170413-tilky-fakty-shho-ukrayina-vtratyla-vnaslidok-okupatsiyi-krymu-i-donbasu> [in Ukrainian].

2. Aslund, A. (2018). *Kremlin Aggression in Ukraine: the Price Tag*: Report. Atlantic Council, Eurasia Center. Retrieved from http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Cost_of_Kremlin_Aggression_web.pdf

3. Amelin, A. I. (2022, Mar 23). Davayte porakhuyemo. Yaki zbytky Rosiya vzhe zavdala Ukrayini

[Let's count. What damage has Russia already done to Ukraine]. *NV*: Website. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-yaki-zbitki-rosiya-vzhe-zavdala-ukrajini-novini-ukrajini-50227553.html> [in Ukrainian].

4. Libanova, E. M., & Khvesyk, M. A. (Eds.) (2014). *Sotsial'no-ekonomichnyi potentsial staloho rozvytku Ukrayiny ta yiyi rehioniv [Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions]*. Kyiv: Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

5. Zablodska, I. V., Tatarchenko, O. M., Aleksyeyev, A. S., & Syvokon, A. V. (2015). *Rozvytok mizhrehional'noho spivrobotnytstva [The development of interregional cooperation]*: Scientific Report. Chernihiv: Desna Polygraf. [in Ukrainian].

6. Rohozyan, Yu. S. (2019). Dyskursyvnyy freym monitorynhu realizatsiyi dominantnoyi stratehiyi rozvytku mizhrehional'noho ekonomichnoho spivrobotnytstva [Discourse frame for monitoring implementation of the dominant strategy for interregional economic collaboration development]. *Ekonomika ta pravo – Economics and Law*, 1(52), 58-67. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.01.058> [in Ukrainian].

7. Zablodska, I. V., Noskova, S. A., Tatarchenko, O. M., & Zavoyskykh, Yu. A. (2016). Ekonomichni peredumovy onovlennya ta realizatsiyi stratehiyi rozvytku Donets'koyi oblasti na period do 2020 roku [Economic preconditions for updating and implementing the development strategy of Donetsk region for the period up to 2020]. *Ekonomika ta pravo. Seriya: Ekonomika – Economy and law. Series: Economics*, 2(44), 20-30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpre_2016_2_5 [in Ukrainian].

8. Ishchuk, S. O., & Sozansky, L. Yo. (2020). Importozalezhnist' ekonomiky Ukrayiny: problemy i shlyakhy yikh vyrishennya [Import Dependence of the Ukrainian Economy: Problems and Solutions]. In *Naukovyy visnyk Mukachiv's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Economics]*: Vol. 1 (pp. 23-32). DOI: [http://www.doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1\(13\)-23-32](http://www.doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1(13)-23-32) [in Ukrainian].

9. *State Statistics Service of Ukraine*: Website (2022). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

10. Nadkhodzhennya podatkiv i zboriv [Income Taxes and Fees] (2022). *State Fiscal Service of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatkov-i-zboriv-obovyaz/nahodjennya-podatkov-i-zboriv> [in Ukrainian].

Статтю підготовлено в межах виконання відомчої теми «Трансформація моделі просторового розвитку України» (ДР № 0122U002055).

Надійшло 10.01.2022 р.